

KISFILM ÉS HAGYOMÁNYŐRZÉS ESUBAN

TÚRÓCZI ILDIKÓ

Előzmények

Észak-Nyugat Kamerun törzsi királyságában, Esuban, nem történhet olyan fontosnak tartott esemény, legyen az akár pozitív, akár negatív előjelű, ami ne kerülne a Fon színe elé. Az ő dolga többek között Isten és a szellemek áldását kérni a közösség javát szolgáló nemes célokra, döntést hozni konfliktushelyzetekben, törzsi vitákat lebonyolítani, a fondom érdekeit szolgáló szerződéseket kötni.

Ha a boszorkányok, hagyományos orvosok, látók, kuruzslók számában nincs hiány, és számukat, aktív tevékenységüket tekintve Esu Kamerun-szerte első helyen áll, úgy másfajta hagyományok, szimbólumok, társaságok lassan feledésbe merülnek. Hogy a Fonok temetkezése helyéül szolgáló bambuszház ajtókerete miért kígyókkal díszített, arról már csak néhányan tudnak, és arra is csak néhányan figyelnek, hogy a Ke-fab fiatal tagjai nem tartják a társaság hagyományait, hogy a temetkezési rítusok egykori félelmetes Koh-ja már csak ritkán jön elő, hogy a vörös toll titkát is csak néhány, száz év körüli bölcs őrzi. Effajta hagyományok, értékek felkutatását, összegyűjtését és őrzését vállalták a Lándzsa Alapítvány fiatal, diákokból, értelmiségiekből (tanítók, tanárok, egészségügyi dolgozók) tagjai.

A társaság nevét Esu eredetlegendájától kölcsönözte, miszerint a tikári törzs két tagjának, a későbbi Esu törzs alapítóinak, egy bűvös lándzsa segített az ígéret földjét megtalálni. A társaság nemes célokkal indult, alapszabályzatában ősi értékek felde-ritése, továbbadása szerepelt. Tevékenységükre, a hely hagyománya szerint, a Fon áldását kérték. Az alapszabályzatban rögzített tervek viszont kimerültek egy házassági szokásokról szóló, cselekményében a nigériai szappanoperákra emlékeztető kisfilm rendezésében. A kisfilm összeállítására három hónap állt rendelkezésükre, bemutatását az ECUDA-napokra szánták (ECUDA: Esu Cultural and Development Association). A szükséges videokamerát kölcsönözték, a felvett jelenetek összevágását, szerkesztését egy hivatásos operátorra bízták. Az eredeti témát (hagyományos házassági szokás Esuban) viszont felváltotta egy szokványos történet a jó-elnyeri-jutalmát tanulságával.

A hétfégi találkozások, megbeszélések, a „gyűlések” betartották az általánosan használt formakeretet: a „házigazda” köszöntötte az egybegyűlteket, majd közös ima után hosszas fejtegetés következett a státútumban szereplő célok kivitelezéséről és ennek gyakorlati hasznáról. Annak lehetősége, hogy a szereplők bármelyike

▲ A Lándza Alapítvány tagjai. A cikkben szereplő képeket a szerző készítette.

még fel nem fedezett tehetség lehet, ami kilépést jelenthet a vidéki életformából, és hogy a kisfilm lehetőséget teremthet erre, feleltette az eredeti szándékot/szándékokat. A felvázolt és hosszan előadott elméleti fejtegetést hozzászólások, majd az elhangzottakkal egyetértő vagy azoknak ellentmondó szavazás követte. A „gyűlést” a kameruni himnusz eléneklése és újabb, hálaadó ima zárta. A kisfilm csak részben készült el, bemutásra nem került, a társaság felbomlott. A hagyománykutató tevékenységet egy lelkes helyi tanító folytatta, aki gazdag örökség kézzel írott gyűjteményét tudhatja magáénak.

Istenek és szellemek áldása kéretik

A Fon áldásának kétórás ceremóniájában ősi és keresztény elemek egészítették ki egymást.

A néhány tagot számláló alapítványalakító kis csapat hagyományos viseletben, néhány liter úrtartalmú *calabash*nyi (lopótökből készült korsó alakú edény) pálmaborral indult a palotába. A calabashba helyezett békeág, inonge (peace-tree) egy békés találkozás és beszélgetés szándékát hivatott jelezni.

A Fon a palota teraszán fogadta őket. A társaság szóvivője bemutatta a tagokat, az alapítványon belül betöltött szerepüket, majd felolvasta a szándéknyilatkozatot, amit a Fon, rábólintás előtt, hosszasan tanulmányozott. Ezt követően kezdetét vehette a törzsi nyelven szóló, Miatyánkkal kezdődő áldás.

Az áldás rítusának celebrálásában királyi családból származó, beavatott férfiszemély segédkezett: a hozott pálmabort a calabash-korsóból egy öblös agyagedénybe öntötte, eközben a társaság egyik női tagja jobb kezét a férfi bal alkarjára helyezte. A mozdulat jelképes, jelentése: női áldás kísérje a férfi munkáját! Ezt követően a Fon a férfi kezére pálmabort csurgatott, neki borral telt, az előbbinél kisebb, bögre

Albert Fon >

méretű calabasht nyújtott, hogy egymás után háromszor fenéig ürítse azt. A férfi, immár a pálmabor által „megtisztulva”, bort merített az agyagedényből, a társaság tagjainak nyújtotta, akik, kézről-kézre adva, ugyancsak háromszor ürítették ki azt. A Fon, aki utolsóként került sorra, egyik kezében a borral, másikban a békeággal a palota elé sétált. A szellemeknek ajánlva bort loccsantott a földre, majd a calabasht és békeágot két kezével az ég felé tartva, a négy égtáj felé fordulva, Esu-föld ősi szellemeinek és Istennek segítségét kérte. A törzsi nyelven elhangzó fohász után kiitta a calabashban maradt italt.

Rítust záró részként a tulajdonképpeni áldás következett: a társaság tagjai sorban, jobb kezüket az előttük levő vállára fektetve, a Fon elé térdeltek. A király ismét borral töltötte a calabasht, kortyolt belőle, majd a sorban elsőnek nyújtotta, aki kézről-kézre adta. A társaság tagjai, egyik a másik után, lehajtott fővel, nyitott tenyérrel, a Fon elé térdeltek, aki tenyerükbe háromszor lehelve, törzsi nyelvű áldását adta rájuk. A Fon lehelete ősi szellemek erejét közvetítette.

Pogány kereszténység vagy keresztény pogányság

Esu hagyománya szerint, beavatásakor a Fon kedve szerint választ nevet magának. „His Majesty Kum-a Chuo II-Albert Chi Kawzu, Fon of Esu” neve magába foglalja a

Áldás kísérfje a férfr munkárfját

Albert Fon áldást oszt

királyi dédapa, az apa és a saját keresztnevét, és kiegészül a nagy előd, a próféta Fon nevével (Kum-a Chuo II). A névváltás fontos, mert egy új küldetés kezdetét jelenti, egy új életformáét, valamint új tulajdonságok, erények megszerzésének igényét, óhaját is. A Fon a nagy előd nevének felvételével, elkötelezte magát a tudatlanság, a szegénység, a betegség és a nyomor elleni küzdelem mellett.

Kum-a Chuo-nak, az esuiak Nagy Próféta Királyának emléke elevenen él a köztudatban. A Nagy Próféta nevet látnoki képességei miatt kapta, a mondás szerint előrelátta a nigériai törzsi háborúkat és megjósolta a békés fuláni törzsek Esuba vándorlását. Kiváló vezetői erényeit a német gyarmatosítás, majd az első világháború idején kamatoztatta, tanácsolván népének, hogy a betelepült fehér embernek adjanak

banánt és tojást, mert azt szereti, és bármit mond, válaszolják azt neki mosolyogva, hogy yes, yes. A „viszonyulási elv” jól működött: amíg a szomszéd törzsek ellenállni próbáltak, addig Esu törzse banánnal, tojással etette a német gyarmatosítókat, a Fon-nak pedig gondja volt a konfliktusos helyzetek megelőzésére.

Kum-a Chuo nem csupán a „take a banana” szállóigévé fejlődött tette alapján maradt az emlékezetekben. Ő volt az első törzsi király, aki a húsz kilométerrel odébb eső Wumban működő német iskolába küldött néhány jó képességű ifjat. Bár az időközben kitörő első világháború miatt az ifjak közül csak egy fejezte be tanulmányait, az iskolázottság szükségességének igénye új hagyomány kezdetét jelentette.

Ugyancsak az ő idejében épült az első katolikus templom, ami a keresztény vallás alapkövét jelentette Esuban. Erre aránylag későn, az első világháború végén, 1919-ben került sor, amikor néhány, a háborúból hazatérő fiatalember a seregben elsajátított keresztény vallás dogmái szerint akart szülőföldjén élni, és reggeli-esti imáihoz, egyistenhitük gyakorlásához helyet kértek a királytól. A Fon a bennszülött vezetők/tanácsnokok rendszeres találkozásainak házáat ajánlotta fel nekik erre a célra, ami nem bizonyult a legjobb megoldásnak, már a fiatalemberek hittérítő tevékenysége miatt sem, ami heves ellenállásba ütközött a hagyományos politeista, animista ősi hitrendszerrel. A konfliktuskezelő király új alternatívát kínált fel nekik: földet ajánlott egy saját imahely létrehozására; döntésének nyomatékaként felszólította a törzs lakóit, hogy segítsenek a felépítésében. Ez a fűtetős bambuszház lett Esu első keresztény, katolikus temploma, ahol kezdetét vehette és vette az őslakosság új hitre térítése.

Őt választva követendő példaként Albert Fon elkötelezte magát a békés konfliktuskezelés, a keresztény hitgyakorlat mellet és az írástudatlanság ellen. Keresztény

▲ *Kézről-kézre calabash*

lét- és magatartásformája viszont nem mellőzi és nem nélkülözi azokat a hagyományos, öröklött elemeket, amelyek éppen királyi minőségét hitelesítik. Ha Isten a legfelsőbb hatalom, akkor a nagy ősök és Esu-föld szellemei közte és a földi halandók között hivatottak közvetíteni. Ha a katolikus szokásrend monogámiát feltételez, akkor a király, a törzsi hagyományokat tiszteletben tartva, a katolikus egyház kompromisszumos beleegyezésével, második, és, szükség esetén, harmadik feleséget is vihet a palotába. Szerencsés helyzetben is van, mert férfifősei (apja, nagyapja, dédapja) a törzsi társadalom által elismert, példaként szolgáló, „nagy” emberek voltak. A királlyá avatása során kapott természetfeletti mentális és spirituális erejét csak erősíti a királyi ház által nagy tiszteletben tartott, fekete kutya alakjában viszsztatérő dédapa szelleme.

Beavatása révén természetfölötti tulajdonságokkal bír, lehelete védi, erősíti az őt érintőt. Bár a fent vázolt áldás ősi hagyomány szerinti, az összekulcsolt kéz-lehajtott fő-mély meghajlás szokásában a meghajlást a keresztény gyakorlatból kölcsönzött térdre ereszkedés váltja fel. Az Istenhez intézett ima szövege gyakran improvizált, az adott eseményhez adaptált.

A pálmabor bambuszpálma alig néhány fokos, alacsony alkoholtartalmú nedve szellemek kedvére való, nekik ajánlott áldozatital, elengedhetetlen rítuskellék. A fenti rítusban szerepe többszörös. Az ital kézre öntése, majd az ital fogyasztása az eseményre való felkészülést, „megtisztulást” jelent, földre loccsantása a szellemek kedvére való áldozatajándék, majd a kézzől-kézre adott közös calabashból való ivás az összetartozás élményét és tényét, a közös szándékot jelenti.

^ Kézzől-kézre calabash

Esu törzsi királyságában a nőknek úgy a családban, mint a közösségben jól meghatározott szerepük van, ezek gyökerei a régmúlt időkbe nyúlnak vissza: gyermeket szülnék és nevelnek, gondoskodnak róluk, földet művelnek, biztosítják a család napi élmét. A poligám életformán belül az első feleségnek fontos szerep jut: ő vezeti és szervezi az udvartartást, fogadja feleségtársait és gondoskodik a több asszonyból és gyerekből álló család békéjéről. Közösségi szinten, rendkívüli spirituális erejük, bölcsességük és tapasztalati tudások révén, hasonló védő-vezető-tanácsoló szerepet kap a nők titkos társasága és a királyi családhoz tartozó anyakirálynők (queen-mothers) intézménye. Az „asszonyáldás kísérje a férfi munkáját” gesztus ezt a többszörösen védő-óvó szerepet hivatott jelenteni.

Az összegzés igénye nélkül

A fiatal értelmiségieknek (és nem csupán nekik) a más ország/kontinens jelenti a vidéki életformából, a szegénységből és nincstelenségből való kilépést, azt a motivációt, ami már kisiskolás korban észlelhető, majd nyomon követhető a családot vállaló felnőttkorig, és ami felülírta a Lándzsa Alapítvány hagyománykutató és őrző szándékát.

A törzsi királyság jelentősebb történései, eseményei a Fon áldását feltételezik; az ősi időkből származó, törzsi nyelven elhangzó áldás keresztény elemekkel tarkított. A keresztény király csak úgy lehet közösségének vezetője, ha tiszteletben tartja és gyakorolja a törzsi hagyományokat, szokásokat. A Fon, királya avatása révén természetfölötti tulajdonságokra tesz szert, ennek gyakorlása nem mond ellent a keresztény vallás elveinek.

A bemutatott áldás egyes mozzanatai jelképes értékűek – feltárásuk közelebb vihet a múltbeli törzsi életforma alaposabb megértéséhez. ☀

English Abstract

Keeping with Traditions in Esu

The article gives an overview of traditional practices in Esu, a local kingdom in the mountains of North-West Cameroon. Concerning any of the rituals, happenings, events in the kingdom, it is always the Fon, who is asked for blessing. He—after becoming king—possesses supernatural knowledge, which he uses and practices for the sake of his kingdom. He does this as a Christian, and keeping with his community's traditions can walk hand in hand with his Christianity. The article and the photos—taken during a field trip—intend to contribute to a deeper understanding of this duality and how much local culture and traditions determine everyday life in this African realm

A szerzőről

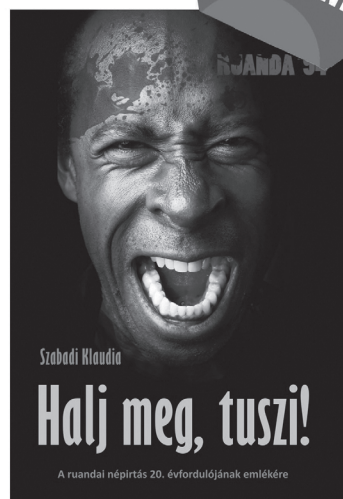
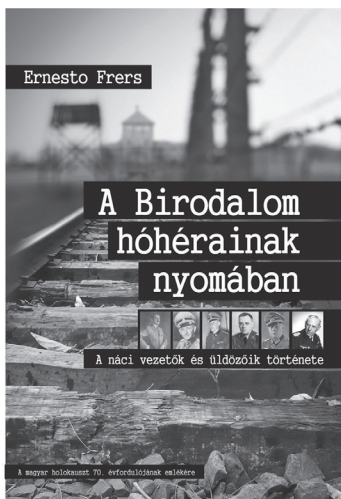
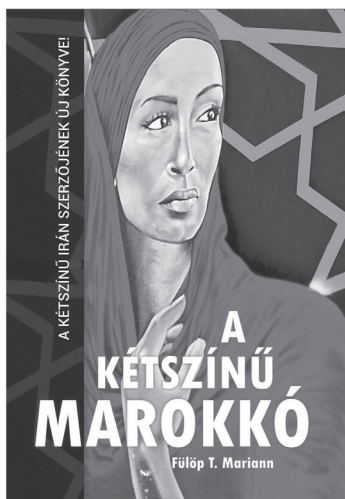
orvos, önkéntes, író

About the Author

medical doctor (MD), volunteer,
author

Keresse a GloboBook könyveit a könyvesboltokban és az online árusítóhelyeken!

MEGJELENT!

GLOB**BOOK**
KIADÓ

Kezedben a nagyvilág

Online vásárlás:

www.globobook.hu